

PASITIKĖJIMU GRĮSTAS VIEŠASIS VALDYMAS: SKANDINAVIJOS REGIONO MODELIO DEKONSTRUKCIJA

EGLĖ STONKĖ¹

Klaipėdos universitetas, asociacija „Klaipėdos regionas“ (Lietuva)

ANOTACIJA

Straipsnyje nagrinėjama pasitikėjimo, kaip sudėtingos tarpdisciplininės ir daugiamačės koncepcijos, svarba bei reikšmė valstybės ir jos visuomenės raidai. Keliamas klausimas, kaip pasitikėjimas formuojamas ir egzistuoja valstybės kontekste: „iš apačios į viršų“ (kaip visuomenės projektuojamų bendrųjų vertybių, kultūros elementų ir lūkesčių valstybei visuma) ar „iš viršaus į apačią“ (kaip valstybės institucijų ir politinio sluoksnio formuojamos nuostatos, lemiančios visuomenės viešojo gyvenimo sampratą bei valstybės raidos kryptį). Straipsnyje apžvelgiama pasitikėjimo apibrėžties problematika, nustatomi pasitikėjimo elementai, leidžiantys formuoti pasitikėjimu grįsto viešojo valdymo modelio kūrimo prielaidas. Remiantis Skandinavijos regiono valstybių pavyzdžiu, siekiama išskirti svarbiausius pasitikėjimo valstybe ir jos valdžios institucijomis aspektus bei šiaurietiškojo pasitikėjimu grįsto viešojo valdymo modelio taikymo kitose šalyse ar regionuose galimybes.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: *pasitikėjimu grįstas valdymas, šiaurietiškas gerovės modelis, socialinis pasitikėjimas, socialinis kapitalas.*

JEL KLASIFIKACIJA: I38, H11, H75.

DOI: <https://doi.org/10.15181/rfds.v40i2.2538>

Įvadas

Modernios demokratiškos valstybės yra tiesiogiai priklausomos nuo bendro visuomenės narių susitarimo ir indėlio į valstybės gerovės augimą bei raidą. Tarpvalstybiniai susitarimai, sparti tarptautinės politikos plėtra, intensyvūs ekonominiai procesai pasaulyje mažina nacionalinių valstybių kompetencijas. Spartėjančios globalizacijos procesai sukūrė tarpvalstybinių ryšių tinklą, kuris priklausomas nuo esamos tarptautinės tvarkos ir pasaulinių ekonomikos vertės grandinių. Vis dėlto kaip niekad susijusios pasaulio valstybės pastaraisiais metais išgyvena globalių transformacijų laikotarpį, o nuolat kylantys iššūkiai ir netikėtos krizės verčia persvarstyti iki šiol buvusią tarptautinę tvarką bei valstybių susitarimus. Šiandienos visuomenėse vis dažniau diskutuojama apie demokratiją ir jos vertybinius pokyčius bei esamų valstybinių modelių galimybes prisitaikyti ir reaguoti į kylančias problemas, gebėjimą užtikrinti visuomenės lūkesčius.

Mokslinė problema. Modernios valstybės kontekste ypač svarbus tampa visuomenės pasitikėjimas valstybe, pasitikėjimo, kaip socialinio fenomeno, vaidmuo valstybės valdyme ir sprendimų priėmimo procese. Pasitikėjimas indikuoja pilietinės visuomenės brandą, palaikymo ir tikėjimo valstybe bei jos institucijomis lygį. Aukšto visuomenės pasitikėjimo lygmens palaikymas užtikrina stabilią valstybės raidą bei demokratinius procesus.

Pasitikėjimas, kaip socialinis reiškinys, plačiai analizuotas skirtingų socialinių mokslų kryptių mokslininkų (P. S. Adler, R. Hardin, Newton K. Lewicki, R. D. Putnam, B. G. Robbins, B. Rothstein, P. Sztompka, E. M. Uslaner, R. Žiliukaitė ir kt.), tačiau pasitikėjimu grįsto viešojo valdymo koncepcija mokslinės analizės lauke vis dar nepopuliari ir vienareikšmiškai moksliskai neapibrėžta. Pasitikėjimo, kaip socialinio reiškinio, kompleksiskumas ir skirtingos prigimties paradigmos apsunkina vieningą procesų vertinimą bei skatina

¹ Eglė Stonkė – Klaipėdos universiteto Socialinių ir humanitarinių mokslų fakulteto Viešojo administravimo ir politikos mokslų katedros Europos Studijų magistro programos absolventė
Moksliniai interesai: pasitikėjimu grįstas valdymas, regioninė plėtra, strateginis valdymas ir planavimas
El. paštas: egle.stonke@gmail.com

mokslinių definicijų fragmentaciją. Straipsnyje siekiama išanalizuoti esamą mokslinę literatūrą ir nustatyti pasitikėjimo, kaip socialinio fenomeno, leidžiančio įvertinti visuomenės požiūrį į valstybę ir jos gerovę, apibrėžti bei klasifikaciją. Straipsnyje susitelkiama ties pasitikėjimo valdant valstybę svarba: įtaką sprendimų priėmimo procesui, viešojo administravimo institucijų vaidmeniui. Kaip praktinis mokslinės analizės pavyzdys pasitelkiamas Skandinavijos valstybių kuriamas visuomenės pasitikėjimo modelis.

Straipsnio tikslas. Išanalizavus esamą mokslinę literatūrą, nustatyti esminius pasitikėjimo grįsto valdymo modelio aspektus ir bruožus. Keliamas klausimas, kaip pasitikėjimas formuojamas valstybės kontekste. Šiuo atveju, ar pasitikėjimas kuriamas kaip „iš apačios į viršų“ projektuojama valstybės visuomenės narių vertybė, formuojama, atsižvelgiant į individualių pavienių visuomenės narių nuostatas bei konkrečios bendruomenės, visuotinės kultūros ypatybes. Ar formuojamas veikiančių valstybės institucijų „iš viršaus į apačią“, taip lemiant individualų visuomenės narių suvokimą ir racionalų pasirinkimą, atsižvelgiant į pasitikėjimą kitais visuomenės nariais ir jų veiksmų intencijų lygį.

Tikslui pasiekti, keliami uždaviniai:

- Teoriškai išanalizuoti *pasitikėjimo* sampratą, jos poveikį valstybės raidai, nustatant pasitikėjimo elementus, kurie leidžia formuoti pasitikėjimo grįsto valdymo modelio kūrimo prielaidas.
- Apžvelgti ir įvertinti Skandinavijos šalių pasitikėjimo grįsto valdymo modelį, išskiriant esminius pasitikėjimo valstybe ir jos valdžios institucijomis aspektus.

Metodai. Darbe taikyta mokslinės literatūros analizė, sisteminimas, apibendrinimas.

1. Pasitikėjimo samprata mokslinėje analizėje

Pasitikėjimas, kaip socialinis reiškinys, yra plačiai analizuojamas ir modeliuojamas skirtingų mokslinių disciplinų įvairiuose socialiniuose kontekstuose. Mokslinėje literatūroje aptinkama bandymų išgryninti unifikotą pasitikėjimo reiškinio definiciją, tačiau bendro apibrėžimo paieškos ir bandymai jį formalizuoti vis dar lieka fragmentuoti. Platus pasitikėjimo reiškinio kontekstas ir integralumas matomi ir *pasitikėjimo* termino semantinėje reikšmėje. Vien angliškam žodžiui *trust* apibrėžti įvairiuose žodynuose priskiriama vidutiniškai po 17 skirtingų reikšmių (McKnight, 2000). Pasitikėjimas mokslinėje literatūroje dažniausia apibūdinamas kaip sudėtinga tarpdisciplininė ir daugiamatė koncepcija, sujungianti skirtingus socialinių santykių lygmenis (Robbins, 2016). Nors ir nėra bendro reiškinio apibrėžimo, tiek moksliniame, tiek ir praktiniame kontekste sutariama, kad pasitikėjimo fenomenas yra kompleksinis, sunkiai kategorizuojamas ir iš prigimties multidimensis: pasitikėjimo svarba aktuali tiek kasdienėje piliečių komunikacijoje, tiek analizuojant skirtingus ūkinės ekonominės veiklos procesus, tiek ir mokslinėse paradigmos (Lewicki, Bunker, 1995).

Dažniausias mokslinėje literatūroje pasitikėjimo, kaip kognityvinio proceso, apibrėžimas, kuris grindžiamas asmens vertinimu, kokia egzistuoja tikimybė, kad kitų asmenų veiksmai ir vertybės atitiks jo interesus ar bent jau tikrai jam nepakenks (Lewis, Weigert, 1985; Cummings, Bromiley, 1996; Robbins, 2016). Pasitikėjimo reiškinio objektas – asmens elgsena, veikiama jo emocijų ir elgsenos aspektų, atskleidžiančių asmens socialinę realybę. Pats pasitikėjimo veiksmas visada indikuoja papildomas pasitikinčiojo pastangas. Pasitikintysis rizikuoja, investuoja ir sąmoningai renkasi pasitikėti: analizuoti visas aplinkybes, patikrinti ir įvertinti turimą patirtį, aplinkinę informaciją. Sukurtas pasitikėjimas nėra vienkartinis statinis veiksmas – tai dinamiškas procesas, priklausantis nuo socialinio ir ekonominio konteksto pokyčių (McKnight, 2000; Robbins 2016; Sztompka 1999; Putnam 1993).

Pasitikėjimas visada nulemtas rizikos ir neuztikrintumo aspektų, todėl asmuo dažniausia siekia išsiaiškinti, ar kitas veikėjas yra vertas jų pasitikėjimo (Žiliukaitė, 2006; Hall ir kt., 2002; Sztompka, 1999). Riziką lemia pasitikėjimas, kuris projektuojamas būsimuoju laiku, kaip indikacija į nežinomus įvykius, aplinkybes ar scenarijus. Pasitikintysis visada prisiima individualią riziką patirti tam tikrą moralinį, finansinį ar procesinį nuostolį. Rizikos prisiėmimas leidžia mobilizuoti pasitikinčiojo veiksmus, skatina kūrybinį, inovacinį jo aktyvumą kitų žmonių atžvilgiu, kas santykinai leidžia sumažinti neapibrėžtumą ir padidinti individualių lūkesčių įgyvendinimo galimybes (Sztompka, 1999).

Nepaisant kylančių rizikų, pasitikėjimas stiprina asmeninį pasitikinčiojo saugumo jausmą, kuris tiesiogiai koreliuoja su jo fizinio, socialinio, ekonominio ir politinio saugumo suvokimu (Inglehart, 1999). Individualo saugumo jausmą tiesiogiai veikia individuali asmens gerovė, dalyvavimas įvairių socialinių tinklų ir organizacijų veikloje, socialinės aplinkos saugumo vertinimas bei asmeniniai vertybiniai įsitikinimai, didinantys asmens autonomiškumą.

Pasitikėjimą analizuojantys mokslininkai, atsižvelgdami į nagrinėjamą pasitikėjimo kontekstą ir mokslinę kryptį, pateikia skirtingas pasitikėjimo klasifikacijas. Apibendrinant esamą skirtingų laikotarpių mokslinę literatūrą ir autorius, galima skirti dvi identifikuojamas pasitikėjimo kryptis: tarpasmeninį (*personalinį, horizontalų*) ir socialinį (*apibendrintąjį, vertikalųjį*) pasitikėjimą (Žiliukaitė, 2006; Offe, 1999; Stolle, 1999; Sztompka, 1999; Robbins, 2006; Uslaner, 1999; Putnam, 1993; Newton, 2004; Rothstein, 2020).

Tarpasmeninis pasitikėjimas yra plačiai paplitęs socialinio gyvenimo reiškinys ir daugelio visuomenėje vykstančių procesų sudėtinis elementas. Tarpasmeniniu pasitikėjimu įvardijama asmens psichologinė būseną, apimanti ketinimą priimti savo pažeidžiamumą vykstant socialinei sąveikai, socialinės rizikos ir tarpusavio priklausomybės sąlygomis. Sudėtinės tokio pasitikėjimo krypties dalys yra: a) asmens vidiniai įsitikinimai apie kito asmens patikimumą; b) iš to kylantys pasitikėjimo ketinimai bei juos lydintis elgesys (Spadaro ir kt., 2020).

Tarpasmeninio pasitikėjimo ilgalaikį įtvirtinimą lemia vertinamo asmens savybių – reputacija, išvaizda (vizualus vaizdas) ir atliekami veiksmai – patikimumas pasitikiančiajam (Sztompka, 1999). Asmens reputacija grindžiama ir vertinama jo elgesio nuoseklumu laiko perspektyvoje, t. y. kaip asmuo veikė praityje, ar pateisino jam keltus lūkesčius, ar kada nuvylė ir pan. Asmens išvaizda yra kompleksinis skirtingų išorinių elementų vertinimas: aprangos, bendros estetikos, kūno kalbos, visuomenėje naudojamų statuso ir galios raiškos simbolių. Atliekamų veiksmų vertinimas apima vertinimo momentu atliekamus asmens veiksmus ir elgesio normas, tai leidžia įsitikinti, kad asmeniu galima pasitikėti, tikėtina, kad jo veiksmai atitiks į jį projektuojamus lūkesčius (Žiliukaitė, 2006).

Vertinamųjų indikatorių skalė mokslinės literatūros analizėje papildoma interesų integracijos aspektu (angl. *encapsulated interest*), kurio pagrindą sudaro lūkestis, kad asmuo, kuriuo pasitikima, suinteresuotas tęsti esamą bendradarbiavimą. Ugdant pasitikėjimą svarbūs ir individualūs asmens charakterio bruožai bei turimi moraliniai įsitikinimai (Hardin, 2006). Tarpasmeninis pasitikėjimas paprastai yra „uždaro rato“ procesas, t. y. kuo daugiau pasitikime kitais asmenimis, tuo labiau juos motyvuojame ir įkvepiame elgtis pagal mūsų suprojektuotus lūkesčius bei esamas socialines elgesio normas.

Tarpasmeninis pasitikėjimas stipriausiai pasireiškia ir užtikrina veiksmingą mažų bendruomenių socialinį gyvenimą, kai bendruomenės nariai vieni kitus pažįsta ir dažnai bendrauja kasdieniais gyvenimo klausimais (Delhey, Newton, 2004). Vis dėlto šiandienos moderniose visuomenėse vyrauja platus socialinių kontaktų tinklas, kurio plėtrą spartina ir vieša informacijos prieiga bei technologinė pažanga. Kasdieniame gyvenime didėjanti bendradarbiavimo ir socialinių tinklų svarba skatina interakciją su asmenimis, grupėmis, struktūromis, su kuriais neturima tiesioginio kontakto ar asmeninio ryšio. Palaikomas tarpasmeninis pasitikėjimas, kuris perauga į platesnį bendradarbiavimą ir interakciją su kitomis visuomenės grupėmis, visuomeniniais tinklais ir organizacijomis, valdžios institucijomis, politinėmis struktūromis, yra pamatinė visuotinio, arba socialinio, pasitikėjimo formavimosi prielaida (Cook-Levi-Hardin, 2005).

Socialinio pasitikėjimo kategorija iškyla naujesnėje mokslinėje literatūroje, analizuojant pasitikėjimo reiškinį ir jo svarbą tiek pavieniems piliečiams, tiek bendrai visuomeniniams procesams ir valstybių raidai. Socialinis pasitikėjimas bendrą pasitikėjimo kultūrą ir individualias visuomenės narių nuostatas integruoja į visas socialinio visuomeninio gyvenimo sritis, pamažu pasitikėjimą konvertuojant į visuotinį lūkestį (Sztompka, 1999). Socialinis pasitikėjimas įprasmina pavienių visuomenės narių poreikį pasitikėti ir vadovautis optimistiniu ateities požiūriu bei tikėjimu, kad esamos visuomenės dauguma vadovaujasi tomis pačiomis vertybėmis ir elgsenos nuostatomis, tenkinant bendrus visuomenės interesus ir tikslus (Delhey, Newton, 2005; Uslaner, 1999; Žiliukaitė, 2006). Toks bendras socialinis interesas palaiko visuomenės tolerancijos, pakantumo lygį, užtikrina įvairių socialinių skirtumų pripažinimą ir skatina siekti civilizuoto konfliktų sprendimo bei įvairių interesų derinimo (Sztompka, 1996; Putnam, 1993).

Aukštas socialinio pasitikėjimo lygis dažnai yra ilgalaikių socialinių procesų, kurie apima tiek valstybių istorinės raidos, tiek ir modernius viešosios politikos valdymo aspektus, indikuoja aukštą sąmoningos pilietinės visuomenės lygį, rezultatas (Andreasson, 2017). Bendras socialinio pasitikėjimo lygis valstybėje glaudžiai susijęs su kultūriniais, socialiniais, ekonominiais ir politiniais tos valstybės bruožais. Atlikti pasaulio šalių tyrimai rodo, kad pasitikėjimo lygis aukštesnis šalyse, kuriose vyrauja etnis homogeniškumas, protestantiškoji tikėjimo kryptis, pajamų lygybė ir ekonominė gerovė bei taikoma gerojo valdymo (angl. *good governance*) praktika (Delhey, Newton, 2004; Uslaner, 2005).

Aukštas socialinis visuomenės pasitikėjimo lygis kuria laisvesnį valstybės valdymo mechanizmą: užtikrina mažesnį procesų formalizavimą, konfliktų sprendimo poreikį, paprastesnius teisinių procesų ir kontrolės mechanizmus. Taip visuomenės pasitikėjimas prisideda ir prie ekonominių sąnaudų mažinimo, pvz., eliminuojant sutarčių vykdymo kontrolės mechanizmų išlaidas bei didinant procesų produktyvumą ir efektyvumą, gerokai sumažina sandorių išlaidas (Fukuyama, 1995; Bjørnskov, 2006; Adler, 2001). Be to, pasitikėjimas gerina socialinius santykius ir iš jų kylančius organizacinius procesus. Esant aukštam pasitikėjimo lygiui, organizacijose stebimas didesnis darbuotojų įsitraukimas į bendradarbiavimo veiklas, savanoriškai atliekamų darbuotojų papildomų veiksmų ir pastangų, užtikrinant esamų procesų sklandų ir kokybišką įgyvendinimą, augimas (Koivumäki, Pyöriä, 2013). Taigi pasitikėjimo augimas veiksmingai veikia ne tik ekonominius, bet ir vadybinius organizacijos procesus: trumpėja veiklų vykdymo laikas, mažėja sąnaudos, silpsta kontrolės mechanizmai, lengviau priimama vadovavimo ir parterių galios pasiskirstymo schema. Pasitikėjimas gali būti svarbus veiksnys renkantis investicijas (aktualu valstybių konkurencinėje kovoje dėl investicijų ir talentų pritraukimo). Skaičiavimai rodo, kad dešimčia procentinių punktų padidėjus socialiniam pasitikėjimui, galima tikėtis šalies ekonomikos augimo puse procentinio punkto (Knack, 2001).

Socialinis pasitikėjimas moksliniuose diskursuose dažnai minimas ir analizuojamas kaip sudėtinė esamo valstybės socialinio kapitalo dalis. Socialinis kapitalas įgalina bendrą visuomenės aukštesnių tikslų siekimą ir skatina kolektyvines veiklas. Individualiu lygmeniu jis atskleidžia praeityje sukurtų vertybių ir socialinių santykių visumą, kuria remiantis priimami dabarties ir ateities sprendimai, siekiant įveikti kylančias visuomenines socialines dilemas (Ahn, Ostrom, 2002). Pasitikėjimas yra svarbiausia kuriamo valstybės socialinio kapitalo vertybė, įgyjama iš socialinių ryšių ir tarp jų egzistuojančio pasitikėjimo.

Socialinio kapitalo teorijos pradininkas Robert'as Putnam'as remiasi idėja, kad socialiniai tinklai ir jų tarpusavio sąveikos, nulemtos abipusiškumo ir pasitikėjimo normos, kuria socialinį kapitalą, kuris yra būtinas, kad funkcionuotų pilietiška visuomenė. Pasitikėjimas yra kertinis elementas kuriant ir palaikant socialinius tinklus. Anot R. Putnam'o, pasitikėjimas leidžia asmenims vieni kitais pasikliauti, bendradarbiauti siekiant abipusės naudos. Kai žmonės pasitiki, jie linkę labiau dalytis informacija, ištekliais ir patirtimi, tai gali paskatinti daugiau naujovių ir ekonomikos augimą (Häuberer, 2011).

Socialinis kapitalas gyvybiškai svarbus demokratinių visuomenių funkcionavimo elementas, nes skatina įsitraukimą, politinį dalyvavimą ir socialinę sanglaudą. Bendruomenėse, kur aukštas socialinio kapitalo lygis, asmenys dažniau dalyvauja bendruomenės veikloje, savanoriauja ir balsuoja. Ši veikla savo ruožtu gali gerinti viešąjį valdymą, viešųjų paslaugų teikimą ir didinti socialinę gerovę (Putnam, 2001).

Nuolat stimuliuojamas ir palaikomas aukštas socialinis kapitalas ir pasitikėjimas skatina visuomenės bendradarbiavimą, aktyvų piliečių įsitraukimą ir dalyvavimą viešose diskusijose, viešą pozicijų dėl priimamų sprendimų reiškimą, atvirą konstruktyvų dialogą, laipsniškai lemiantį augančią visuomenės toleranciją pliuralizmui ir įvairovei. Tai būtina pilietinės visuomenės ir demokratijos egzistavimo prielaida: užtikrina efektyvų visuomenės ir valstybės bendradarbiavimo santykį, leidžiantį kontroliuoti galimas korupcijos ar autoritarizmo valstybėje apraiškas, švelninti griežtos kontrolės mechanizmus. Mokslinėje literatūroje akcentuojamas socialinio kapitalo (kartu ir socialinio pasitikėjimo) trapumas, kuris lengvai pažeidžiamas ar sugriaunamas visuomenėje įsitvirtinant socialinei izoliacijai, nelygybei ar didėjant politinei poliarizacijai (Putnam, 2001; Häuberer, 2011).

Analizuojant socialinio pasitikėjimo formavimąsi visuomenėje, moksliniuose diskursuose aptinkamos dvi prieigos. Pirmojo – į visuomenę orientuoto – požiūrio šalininkai teigia, kad socialinis pasitikėjimas atsiranda piliečiams aktyviai veikiant visuomeniniame gyvenime, telkiantis ir dalyvaujant savanoriškose

visuomeninių asociacijų ir tinklų veiklose. Taip kuriamas visuomenės narių individualus pasitikėjimas kitais, puoselėjamas kiekvieno piliečio indėlis į bendrą valstybės gerovės kūrimą. Šio požiūrio šalininkų teigimu, būtent individualaus asmeninio pasitikėjimo stiprinimas skatina visuomenės narius pasitikėti kitais ir puoselėti socialinį pasitikėjimą (Hooghe, Stolle, 2003). Kito – į valstybės institucijas orientuoto – požiūrio šalininkai teigia, kad socialinio pasitikėjimo formavimo pagrindas yra efektyvi ir skaidri valstybinių institucijų veikla, leidžianti užtikrinti sąžiningą valstybės viešosios politikos įgyvendinimą ir teisingą galios paskirstymą valstybėje. Sąžininga valstybės institucijų veikla – tai pagrindas ir pretekstas visuomenės nariams pasitikėti pačia valstybe bei jos nariais. Institucijų atstovai tampa visuotinu pavyzdžiu, leidžiančiu formuoti prielaidą, kad visi visuomenės nariai elgiasi panašiai. Empiriniai tyrimai atskleidė, kad korupcijos lygis ir institucijų sąžininga bei skaidri veikla yra esminiai socialinį pasitikėjimą kuriantys ir visuotinį saugumo bei priklausomybės visuomenei jausmą formuojantys elementai, pastarasis asimiliuojasi su individualiais piliečių lūkesčiais ir tikslais (Holmberg, Rothstein, 2020; Delhey, Newton, 2004).

Pasitikėjimas institucijomis skatina piliečių bei valdžios bendradarbiavimą, sprendžiant aktualias socialines ir ekonomines šalies ar regiono problemas, mažinant korupcijos apraiškų tikimybę bei galimybes pasinaudoti kitų pasitikėjimu asmeniniams interesams (Maniokas, 2005). Be to, ši socialinio pasitikėjimo kryptis tiesiogiai atskleidžia ir individualių visuomenės narių pasitikėjimo kitais asmenimis lygį bei visuomenės gebėjimą suvokti ir vertinti valstybės ekonominės ir politinės sistemos funkcionavimo efektyvumą (Lühiste, 2006).

Mokslinėje literatūroje aptinkamos keturios charakteristikos, kas skatina efektyvią ir skaidrią valstybės institucijų veiklą, taip išlaikant bendrą socialinio pasitikėjimo lygį visuomenėje (Offe, 1999):

- 1) įsipareigojimas sakyti tiesą ir demaskuoti melą (spaudos laisvės užtikrinimas, atviri teismų procesai, visuomenės interesams atstovaujantys įstatymai ir pan.);
- 2) viešai deklaruotų pažadų ir prisiimtų įsipareigojimų laikymasis;
- 3) sąžiningumas (šališkumo ir preferencijų atsisakymas, veiklos skaidrumo užtikrinimas);
- 4) solidarumo skatinimas, socialinės nelygybės mažinimas (socialinių piliečių teisių užtikrinimas).

Institucijų nešališkumas ir skaidrumas yra labiausiai institucinį pasitikėjimą skatinantys veiksniai (Mishler-Rose, 2001; Gudžinskas, 2017). Kiti visuomenės pasitikėjimą institucijomis lemiantys veiksniai – šalies ekonominė situacija ir infliacijos lygis, nedarbas, nusikalstamumo lygis, politinė korupcija ir nekompetentingumas, valstybės dalyvavimas kariniuose konfliktuose (Newton, 2001). Siekiant palaikyti aukštą institucinį pasitikėjimo visuomenėje lygį, svarbus aspektas yra žmogaus teisių užtikrinimas šalyje (Žiliukaitė, 2006).

Pagrindinės pasitikėjimą keliančios valstybės institucijos – policija ir teismų sistema. Jų efektyvumas, gebėjimas užtikrinti visuotinį teisingumą ir bausti tuos, kurie nepaiso visuotinių normų, lemia visuomenės socialinio pasitikėjimo lygį. Šių institucijų tarnautojų elgesys traktuojamas kaip visuotinių elgesio normų atspindys, remiantis prielaida, kad neįmanoma pažinti ir įvertinti visų valstybės piliečių bei jų vertybių, tad institucijų darbuotojai laikomi vertinimo skalės atskaitos tašku. Institucijų veiklos efektyvumas lemia visuomenės saugumo lygį (Holmberg, Rothstein, 2020).

Analizuojant pasitikėjimo institucijomis temą, būtina paminėti svarbų institucinės veiklos aspektą, kuris užtikrina jų veiklos efektyvumą ir lemia ilgalaikį pasitikėjimo institucija kūrimą, – vykdomos valstybės viešojo sektoriaus pertvarkos ir reformos. Viešojo sektoriaus pertvarkos dažnai akcentuoja būtinybę keisti esamus sektoriaus veikimo principus, pritaikant juos naujiems viešosios vadybos principams. Mažiau akcentuojamas vykdomų transformacijų aspektas – esamo socialinio kapitalo ir pasitikėjimo išlaikymas bei visuomenės lūkesčių pateisinimas. Sėkmingai veikiančios institucijos tiek viešajame, tiek ir privačiame sektoriuje turi ne tik siekti pamatuojamų ir didžiausią pridėtinę vertę duodančių rezultatų, bet ir atsižvelgti bei lanksčiai reaguoti į kintančias visuomenės normas ir vertybinius pokyčius. Valstybinių institucijų transformacijos procese svarbu mažinti formalią kontrolę ir hierarchinio pobūdžio struktūras, jas keičiant į horizontaliais principais, pasitikėjimu ir asmenine atsakomybe bei kultūra grindžiamas organizacijas, kurios leidžia darbuotojams sinchronizuoti tiek asmenines, tiek ir organizacijos vertybes bei tikslus (Adler 2001; Koivumäki, Pyöriä, 2013).

Nuosekliai mažėjantis visuomenės pasitikėjimas institucijomis ir politine valdžia griaua esamus socialinius ryšius ir skatina nuoseklų visuomenės „atsitraukimą“ nuo valstybės: silpsta pilietinių pareigų ir teisių laikymasis, mažėja asmeninis visuomenės narių indėlis ir parama valstybėje veikiantiems mechanizms, bendras valstybės patikimumas ir investicinis patrauklumas. Nepasitikėjimas valstybės institucijomis verčia visuomenę ignoruoti ir esant galimybei nesirinkti valstybės teikiamų paslaugų. Menkas pasitikėjimas skatina privalomų pilietinių įsipareigojimų nesilaikymą – mažėja savanoriškas įsitraukimas į kariuomenę ar politinius judėjimus, taip silpsta minėtos struktūros ir jų gebėjimas atstovauti valstybiniam interesams (Manning, Wetzel, 2010). Menkas pasitikėjimas institucijomis pamažu lemia politinės sistemos separaciją ir populizmo įsigalėjimą.

Apibendrinant galima teigti, kad pasitikėjimas yra kompleksinis socialinis reiškinys, sutelkiantis ir integruojantis įvairius valstybės bei visuomenės sluoksnius. Analizė atskleidė, kad pasitikėjimas valstybės gyvenime pasireiškia ne kaip individualių asmens savybių rinkinys ar duotybė, bet labiau kaip visuomenės, kurioje individas gyvena ir funkcionuoja, subjektyvus vertinimas. Taigi daroma išvada, kad valstybėje egzistuojantis pasitikėjimo lygis ir jo vertinimas atskleidžia ne pavienių piliečių vertybinių nuostatų ir elgesio suvokimą, o jų socialinės aplinkos, kurioje jie nuolatos egzistuoja ir veikia, paveikslą.

Mokslinės literatūros analizė leido identifikuoti pasitikėjimo reiškinio formavimosi valstybėje procesą, kuris vyksta abipusio visuomenės narių ir valstybės bei jai atstovaujančių institucijų bendradarbiavimo ir dialogo principu. Pasitikėjimo formavimo pradinis lygmuo – tarpasmeninis pasitikėjimas ir pavienių visuomenės narių kuriamos vertybės, supratimas, kad jų kuriama gerovė ir visuomenė yra saugi, pasitikėjimo verta aplinka, kur kiekvienas visuomenės narys egzistuoja kartu su kitais (panašiomis vertybėmis besivadovaujančiais individais). Bendromis vertybėmis grindžiamas individualus pasitikėjimas multiplikuojasi ir visuomenės lygmeniu transformuojasi į socialinį pasitikėjimą, kuris įtvirtina „iš apačios į viršų“ principu formuojamą valstybės pasitikėjimo struktūrą. Socialinis pasitikėjimas formuojamas asimiliuojant bendrus pavienių visuomenės narių lūkesčius ir vertybes, taip formuojant vieningą valstybės pasitikėjimo tinklą, skatinantį sąžiningą piliečių teisių ir pareigų laikymąsi, demokratijos principų įtvirtinimą ir gynimą, jiems atstovaujančių institucijų veiklos kokybės priežiūrą. Taip formuojamas valstybės socialinis kapitalas. Pasitikėjimo kūrimo proceso trečiasis lygmuo – „iš viršaus į apačią“ principu formuojamas, demokratiškomis vertybėmis ir skaidrumo principais grindžiamas valstybės valdymo institucijų tinklas, įtvirtinantis efektyvią valstybės lyderystę, užtikrinantis nuolatinę skaidrią, sąžiningą ir efektyvią viešosios politikos raidą bei transformaciją. Valstybės institucijos kuria saugią pasitikėjimo atsiradimo bei plėtros visuomenėje aplinką ir sąlygas.

2. Pasitikėjimu grįsto viešojo valdymo modelis: Skandinavijos šalių pavyzdys

Analizuojant pasitikėjimą ir poveikį valstybių valdymui, siekiant įvardyti esminius pasitikėjimu grįsto viešojo valdymo modelio elementus, pasirinkta aptarti Skandinavijos regiono valstybių pavyzdį. Šis regionas eilę metų pirmauja pasaulyje pagal socialinio pasitikėjimo vertinimą tarp skirtingų populiacijos narių (Calmfors, 2014) ir pasižymi ypač žemu korupcinių apraiškų lygiu (žr. 1 lentelę)², šiaurietiškas gerovės valstybės modelis pasaulio valstybių praktikoje laikomas išskirtiniu (World Happiness Report 2020).

Skandinavijos regiono gerovė ir aukštas socialinio kapitalo lygis yra ilgalaikės tikslingos valstybinės politikos ir pilietinės visuomenės brandos rezultatas. Pasitikėjimo reiškinį analizuojantys mokslininkai prie Skandinavų modelio išskirtinumo priežasčių priskiria protestantiškosios minties ir religijos įtaką, istoriškai reikšmingą vikingų bendruomenių sandarą bei gyvenimo principus (Bjørnskov, 2005). Šiaurietiškas pasitikėjimu grįsto viešojo valdymo modelis unikalus tuo, kad skatina visuomenės įtrauktį ir dalyvavimą sprendimų priėmimo procese, o valstybės institucijos ir struktūros propaguoja atvirą bei pasitikėjimu grįstą valdymą (Andreasson, 2017). Aukštas socialinio kapitalo ir pasitikėjimo lygis Skandinavijos regione – ne

² Korupcijos lygio tyrimus nuo 1995 m. vykdo tarptautinė organizacija „Transparency International“. Organizacija šiuo metu vykdo du korupcijos apraiškų tyrimus: pasaulinio korupcijos barometro ir korupcijos suvokimo indekso. Tyrimų duomenys atskleidžia, kad Skandinavijos šalys kasmet vykdomose apklausose visada pirmauja pagal visuomenės suvokimą, kad korupcijos lygis šalyje yra ypač žemas.

savaime egzistuojantis išteklius, o greičiau ilgalaikės valstybių vykdytos socialinės politikos ir procesų rezultatas. Aukštas socialinio pasitikėjimo lygis Skandinavijos regione kartu yra ir neformalus, tačiau socialiai įpareigojantis visuomenės susitarimas, įtraukiantis plačią visuomenę ir valstybės valdžios struktūras. Šio visuotinio susitarimo laikymasis yra istorinė pasekmė, tapusi visuotine norma, kartu stabilus veiksmingai progresuojančią valstybės raidą ir ateities viziją laikantis pagrindas (Andreasson, 2017).

1 lentelė. Skandinavijos šalių reitingas Pasauliniame korupcijos indekse

Šalis	Vieta reitinguose			
	1995	2005	2015	2022
Danija	2	4	1	1
Islandija	–	1	13	14
Suomija	4	2	3	2
Švedija	6	6	4	5
Norvegija	10	8	5	4

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Transparency International Global Corruption Perceptions Index 1995–2022 m. tyrimų duomenimis.

Analizuojant skandinaviškojo modelio formavimosi prielaidas ir siekiant įvardyti esminius elementus, skiriamas istoriškai svarbus savanoriškų visuomeninių organizacijų bei asociacijų vaidmuo, jų įtaka valstybės valdymo tradicijai. XIX a. aktyvūs visuomeniniai judėjimai skatino vietos gyventojus įsitraukti į bendruomenės svarbių sprendimų priėmimo procesą. Taigi asociacijos ir organizacijos atliko svarbų vaidmenį transformuojantis Skandinavijos valstybėms (iš agrarinės į industrinę ekonomiką) bei svariai prisidėjo prie socialinio pasitikėjimo pagrindų kūrimo visuomenėje. Visuomeninių judėjimų tradicija prisidėjo formuojant šiandienę savanorystės ir visuomeninių judėjimų kultūrą, tai įgalino ir paskatino Skandinavijos šalių bendruomenes veikti kartu, skatino tarpusavio pasitikėjimą. Valstybinių institucijų palaikymas, propaguotas pasitikėjimo ir atvirumo politikos modelis leido sukurti piliečių įsitraukimą ir dalyvavimą šalies valdyme skatinančią bendradarbiavimo platformą. Ilgalaikėje perspektyvoje šie procesai lėmė gana aukštą visuomenės pasitikėjimo valdžios institucijomis lygį (Rothstein, Stolle, 2003).

Tikslinga paminėti, kad Skandinavijos šalyse veikiantis visuomeninių organizacijų tinklas santykinai skiriasi nuo kitose Europos šalyse veikiančių visuomeninių tinklų. Šiaurietiškos organizacijos būdingas tiek skirtingų individualių visuomenės narių, tiek ir skirtingų organizacijų įtraukties mastas, formuojant plačius skėtinių asociacijų tinklus. Organizacijų atstovai aktyviai dalyvauja ir turi sprendimo teisę valstybės institucijų valdymo organuose, kur deklaruoja ne tik protesto ar palaikymo valstybės politikai pozicijas, bet ir tiesiogiai atstovauja visuomenės lūkesčiams bei dalyvauja sprendimų priėmimo procese. Pastaruoju metu skandinavų savanorystės ir dalyvavimo organizacijose elgsena, pasirenkamų organizacijų tipas pamažu transformuojasi: mažėja socialinius ir politinius tikslus keliančių organizacijų aktyvumas, bet auga narystė laisvalaikio ir kultūros organizacijose. Nepaisant to, aktyvus įsitraukimas į skirtingas funkcijas turinčias organizacijas išlieka didelis ir vis dar generuoja aukštą dalyvavimo socialinėse veiklose lygį (Rothstein, Stolle, 2003).

Išskirtinis Skandinavijos valstybių modelio bruožas yra stiprios valstybinės institucijos ir jų vykdoma efektyvi bei skaidrumą akcentuojanti viešoji politika. Institucijų propaguojamas atvirumas skatina visuomenės pasitikėjimą ir visuomeninių organizacijų įtraukimą į sprendimų priėmimo procesus. Tokia valstybės pozicija prisidėjo formuojant unikalų Skandinavijos regiono valdžios ir galios valstybėse paskirstymo struktūrą. Ilgalaikėje perspektyvoje šie procesai ir vykdoma politika leido sukurti išskirtinį socialinio pasitikėjimo modelį, kuris formuoja ir palaiko į institucijas orientuoto socialinio pasitikėjimo kūrimo kryptį. Valstybės gerovės politiką įgyvendinančios, visuomeninių organizacijų kontroliuojamos institucijos užtikrina veiks-

mingą galios pasiskirstymą valstybėje ir garantuoja įgyvendinamos viešosios politikos atitiktį visuomenės lūkesčiams (Sønderskov, Dinesen, 2014).

Dar vienas istoriškai evoliucionavęs pasitikėjimo tradicijos Šiaurės šalyse aspektas – ilgą laiką tikslingai kurtas gerovės valstybės modelis, užtikrinęs žemiausių klasių atskirties mažinimą valstybėse. Skandinavų gerovės valstybės modelis tapo veiksminga korupciją ir jos apraiškas valstybėse mažinančia priemone (Andreasson, 2017). Žemas korupcinių apraiškų lygis valstybėje proporcingai didina socialinį kapitalą, taip formuojant neformalų pasitikėjimo institutą, užtikrinantį visapusišką valstybės pasitikėjimo spektro įgyvendinimą: pradedant individualiu pasitikėjimu savo vertybėmis ir indėliu bendruomenėje („nematau korupcijos apraiškų savo artimoje aplinkoje, todėl tikiu, kad korupcija nepropaguojama ir kitose socialinio / politinio / ekonominio gyvenimo srityse“), pereinant į pasitikėjimo kitais visuomenės nariais palaikymą („jeigu mano aplinkoje nėra korupcijos, tai ir kitų visuomenės narių aplinka kelia minimalią riziką, kad bus pažeistos bendros vertybinės nuostatos bei socialinės normos“), baigiant pasitikėjimu valstybės institucijomis ir jų tarnautojais („jeigu visuomenė vadovaujasi bendromis vertybėmis, tai ir jos interesams atstovaujantys tarnautojai elgsis sąžiningai, skaidriai atstovaudami visuomenės lūkesčiams ir interesams“) (Rothstein, Stolle, 2003).

Pastaruoju metu mokslinėje literatūroje pasitaiko skandinaviškojo modelio kritikos, analizuojant vykstančias transformacijas ir pokyčių apraiškas. Stebimos socialinio pasitikėjimo lygio mažėjimo tendencijos, verčiančios tiek mokslinėje, tiek ir politinėje erdvėje diskutuoti bei ieškoti tokių visuomenės elgsenos pokyčių priežasčių ir analizuoti kylančias grėsmes bei rizikas. Atvejį nagrinėjantys mokslininkai pastebi, kad visuomenės nuomonės skirtumai dažniausia nukreipti į ryškėjančius netolygios šalių regionų raidos iššūkius, atvirą imigracijos politiką bei stiprėjančią politinį populizmą ir poliarizaciją (Bratsberg ir kt., 2014).

Tolygiai stebimos mažėjančio socialinio pasitikėjimo tendencijos, keliančios visuomenės susiskaldymo, bendrų normų ir taisyklių nesilaikymo riziką, galiausiai lemiančios mažėjančią visuomenės gyventojų indėlį į visuomenės ir valstybės gerovę (Rothstein, 2000). Kasdieniuose gyventojų veiksmuose socialinio pasitikėjimo mažėjimas gali lemti silpstantį prasmės sąžiningai mokėti valstybės mokesčius jausmą ar menkesnį socialinės paramos sistemos palaikymą, teisinių normų laikymąsi ar net korupcijos netoleravimo lygio mažėjimą. Menkas socialinis pasitikėjimas lemia ir individualų visuomenės narių suvokimą apie valstybės gerovę ir ekonominę raidą: mažėja gyventojų saugumo ir stabilumo jausmas, pasitenkinimas ekonomine situacija ir gyvenamąja aplinka. Taip per santykinai trumpą laiką gali būti lengvai sunaikinama ilgalaikė socialinio pasitikėjimo strategija ir jos rezultatai.

Skandinavijos šalių atveju didelę riziką kelia stebimas visuomenės pasitikėjimo korupcijos apraiškų nebuvimo valstybės institucijose mažėjimas, pagrįstas sąžiningu ir skaidriu valstybės aparto veikimu. Pažymėtina, kad Skandinavijos valstybėse korupcijos apraiškos gali būti traktuojamos skirtingai nei, pavyzdžiui, pokomunistinėse Baltijos šalyse, ir labiau suprantamos kaip neteisingų ar neteisėtų valdžios sprendimų priėmimas, pvz., netinkamas mokestinių pajamų naudojimas (Andreasson, 2017). Ekonominių skirtumų didėjimas visuomenėje, pvz., gerokai išaugęs ilgalaikių bedarbių skaičius ir nedarbo lygis, taip pat lemia neigiamą viešosios politikos vertinimą ir mažėjančią socialinį pasitikėjimą. Vykstantys pokyčiai gali būti nulemti ir tradicinių asociacijų bei visuomeninių judėjimų vaidmens valstybėje mažėjimo, juos keičiant augančia interneto ir socialinių tinklų galia. Minėtų tendencijų visuomenėje stiprėjimas kelia didelę grėsmę ir gali nulemti skandinaviškojo gerovės valstybės modelio svyravimus.

Apibendrinant galima teigti, kad nepaisant stebimų transformacijų ir socialinio pasitikėjimo mažėjimo tendencijų, Skandinavijos valstybių sukurtas gerovės valstybės modelis yra unikalus pavyzdys, kaip reikėtų kurti ir palaikyti aukštą socialinio pasitikėjimo bei pilietinio dalyvavimo lygį valstybėse. Esminiai skandinaviškojo gerovės valstybės ir pasitikėjimu grįsto valdymo modelio elementai yra efektyviai veikiančios, sąžiningos, socialinę lygybę užtikrinančios valstybės institucijos bei žemas korupcijos valstybėje lygis. Prie modelio palaikymo ir evoliucionavimo prisideda ir aktyvių nevyriausybinų asociacijų bendradarbiavimas, jų santykis su valstybės institucijomis, formuojantis savitą sprendimų priėmimo procesą.

Išvados

Pasitikėjimas moksliniame diskurse apibūdinamas kaip sudėtinga tarpdisciplininė ir daugiamatė koncepcija, apimanti skirtingų socialinių santykių kontekstus, pradedant visuomenės narių tarpasmeniniu pasitikėjimu ir baigiant socialinio kapitalo formavimo elementais. Pasitikėjimo lygmens išlaikymas valstybėje yra laikui imlus, tęstinis, tačiau jautriai dinamiškas procesas. Pasitikėjimo apimtis visuomenėje tiesiogiai veikia individualios visuomenės narių vertybinės nuostatos ir asmeninės gerovės samprata. Visuomenės pasitikėjimo lygis tiesiogiai priklauso ir nuo veikiančių viešojo administravimo institucijų efektyvumo, jų veiklos skaidrumo, valstybės vardu veikiančių politikų gebėjimo atliepti visuomenės lūkesčius. Pasitikėjimo cirkuliacija valstybėje įprasmina bendrą visuomenės poreikį pasitikėti valstybe ir jai atstovaujančiomis struktūromis, vadovautis optimistiniu ateities požiūriu bei tikėjimu, kad tiek pilietiška visuomenė, tiek ir valstybės valdžios struktūra vadovaujasi tomis pačiomis vertybėmis bei elgsenos nuostatomis, įgyvendinant bendrus valstybės raidos tikslus.

Remiantis Skandinavijos regiono valstybių pavyzdžiu ir šiaurietiškojo pasitikėjimu pagrįsto viešojo valdymo modelio analize, bandyta skirti esminius šio modelio aspektus ir jų pritaikymo kitose valstybėse galimybes. Atlikus literatūros analizę paaiškėjo, kad šiaurietiškojo modelio perkėlimas ir lokalizavimas kitose valstybėse ar regionuose būtų komplikuotas, nes skandinaviškojo modelio kūrimas ir raida buvo ilgalaikės ir nuoseklios valstybės politikos bei visuomenės brandos rezultatas. Vis dėlto pasitikėjimu grįsto viešojo valdymo Šiaurės šalyse pavyzdžiu galima skirti bruožus, kurie skandinaviškojo modelio raidoje darė didžiausią poveikį pasitikėjimo lygio transformacijai ir jo stiprinimui valstybėse:

- valstybės institucijų atvirumas ir skaidrumas, veiksmingas valstybės išteklių paskirstymas bei kova su korupcija;
- visų valstybės gyventojų gerovės užtikrinimas, siekiant užkirsti kelią skurdo lygio augimui visuomenėje;
- pilietinės visuomenės auginimas, remiant ir stiprinant visuomenines organizacijas, valstybės požiūris ir atviro dialogo su visuomeninėmis organizacijomis svarba;
- aukštas gyventojų išsilavinimo lygis valstybėje, siekiant užtikrinti gyventojų ekonominės situacijos tolygumą, didelį dėmesį skiriant visuomenės grupėms, kurios turi žemą ir (arba) nebaigtą išsilavinimą;
- nuolatinis siekis mažinti nedarbo lygį (ypač ilgalaikį) bei veiksminga imigrantų integracija į darbo rinką, jų adaptacija valstybėje.

Literatūra

- Adler, P. (2001). Market, hierarchy, and trust: the knowledge economy and the Future of Capitalism. *Organization Science* 12 (2), 215–234.
- Ahn, K. T., Ostrom, E. (2002). *Social capital and the second-generation theories of collective action: an analytical approach to the forms of social capital*. Prepared for delivery at the 2002 Annual Meeting of the American Political Science Association, Boston, Massachusetts, September.
- Andreasson, U. (2017). *Trust – the Nordic gold*. Nordic Council of Ministers.
- Bjørnskov, C. (2005). The Determinants of Trust. *Working Paper*. <https://ssrn.com/abstract=900183>.
- Bratsberg, B., Raaum, O., Røed, K. (2014). Labour migrant adjustments in the aftermath of the financial crisis. In T. Valkonen, V. Vihriälä (eds.). *The Nordic Model – Challenged but Capable of Reform*, 173–193.
- Calmfors, L. (2014). How well is the Nordic Model doing? Recent performance and future challenges. In T. Valkonen, V. Vihriälä (eds.). *The Nordic Model – Challenged but Capable of Reform*, 17–34.
- Chervany, N. L., McKnight, D. H. (2000). What is Trust? A Conceptual Analysis and an Interdisciplinary Model, *AMCIS 2000 Proceedings*. <https://aisel.aisnet.org/amcis2000/382>
- Cook, K. S., Hardin, R., Levi, M. (2005). *Cooperation without Trust?* New York: Russell Sage Foundation, 1–20.
- Cummings L., Bromiley P. (1996). The organizational trust inventory: development and validation. In R. Kramer, T. Tyler (eds.). *Trust in Organizations. Frontiers of Theory and Research*, 302–331. Sage, Thousand Oaks.
- Delhey, J., Newton, K. (2004). Social trust: Global pattern or Nordic exceptionalism? *WZB Discussion Paper*, No. SP I 2004-202, *Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB)*. Berlin. <https://www.econstor.eu/handle/10419/44134>.
- Delhey, N. (2005). Predicting Cross-National Levels of Social Trust: Global Pattern or Nordic Exceptionalism? *European Sociological Review*, 21 (4), 311–327.

- Fukuyama, F. (1995). *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity*. New York: Penguin Books, 23–33.
- Gaidys, V. (2019). Pasitikėjimo institucijomis dinamika Lietuvoje 1998–2018 m.: ilgalaikiai ir *ad hoc* įtakos veiksniai. *Filosofija. Sociologija*, 30 (4), 287–294.
- Gudžinskas, L. (2017). Trends in confidence in public institutions: A comparative analysis of the Baltic countries. *Politics in Central Europe*, 13 (1), 7–33. ISSN: 1801-3422.
- Hall, M., Dugan, E., Zheng, B., Mishra, A. (2001). Trust in Physicians and Medical Institutions: What is it, can it be Measured, and Does it Matter? *Milbank Quarterly*, 79 (4). www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2751209/pdf/milq_223.pdf
- Hardin, R. (1999). Do we want trust in Government? In M. E. Warren. *Democracy and Trust*, 22–41. Cambridge University Press.
- Hardin, R. (2006). *Trust*. Cambridge: Polity Press, 16–42.
- Häuberer, J. (2011). Introducing the Civic Perspective on Social Capital – Robert D. Putnam’s Concept of Social Capital. *Social Capital Theory. VS Verlag für Sozialwissenschaften*, 53–86.
- Holmberg, S., Rothstein, B. (2020). Social trust – the Nordic gold? *Working paper series, 1*. University of Gothenburg. https://www.gu.se/sites/default/files/2020-05/2020_1_Holmberg_Rothstein.pdf
- Inglehart, R. (1999). Trust, well-being and democracy. *Democracy and trust*. Cambridge University Press, 88–121.
- Knack, S. (2001). *Trust, associational life, and economic performance. The contribution of human and social capital to sustained economic growth and well-being*, 172–202. <https://mpira.ub.uni-muenchen.de/27247/>
- Koivumäki, J., Pyöriä, P. (2013). Trust in Management under Post-bureaucratic Conditions: The Case of Finnish Civil Servants. *Revista Internacional De Organizaciones*, 7 (11), 111–130.
- Lewicki, R. J., Bunker, B. B. (1995). Trust in Relationships: A Model of Trust Development and Decline. In B. B. Bunker, J. Z. Rubin (eds.). *Conflict, cooperation and justice*. https://www.researchgate.net/profile/Roy-Lewicki/publication/232534885_Trust_in_relationships_A_model_of_development_and_decline/links/00b7d52ccca7d587e6000000/Trust-in-relationships-A-model-of-development-and-decline.pdf
- Lewis, D., Weigert, A. (1985). Trust as social reality. *Social Forces*, 63 (4), 967–985.
- Lühiste, K. (2006). Explaining trust in political institutions: Some illustrations from the Baltic States. *Communist and Post-Communist Studies*, 39 (4), 475–496.
- Maniokas, K. (2005). Pasitenkinimas demokratija, gerovė ir viešoji politika: gerovės valstybės kūrimo perspektyvos Lietuvoje. *Politologija*, 2, 46–68.
- Manning, N., Wetzel, D. L. (2010). Tales of the Unexpected: Rebuilding Trust in Government. In O. Canuto, M. M. Giguale. *The Day After Tomorrow: A Handbook on the Future of Economic Policy in the Developing World*. World Bank Publications, 163–181.
- Mishler, W., Rose, R. (2001). What Are The Origins of Political Trust? Testing Institutional and Cultural Theories in Post-Communist Societies. *Comparative Political Studies*, 34, 30–62.
- Offe, C. (1993). How Can We Trust Our Fellow Citizens? *Democracy and Trust*. Princeton University Press, 42–87.
- Putnam, R. D. (2001). Social Capital: Measurement and Consequences. *Canadian Journal of Policy Research*, 2, 1–51.
- Putnam, R. D. (1993). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton University Press.
- Robbins, B. (2016). What is Trust? A Multidisciplinary Review, Critique, and Synthesis. *Sociology Compass*, 10, 972–986.
- Rothstein, B. (2000). Trust, Social Dilemmas and Collective Memories. *Journal of Theoretical Politics*, 12 (4), 477–501.
- Rothstein, B., Stolle, D. (2003). Social Capital in Scandinavia. *Scandinavian Political Studies*, 26 (1), 1–26.
- Sønderskov, K., Dinesen, P. (2014). Danish Exceptionalism: Explaining the Unique Increase in Social Trust over the Past 30 Years. *European Sociological Review*, 30 (6), 782–795.
- Spadaro, G., Gangl, K., Prooijen, W. V., Van Lange, M., Mosso, C. O. (2020). Enhancing feelings of security: How institutional trust promotes interpersonal trust. *PLOS ONE*, 15 (9). <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0237934#sec001>
- Sztompka, P. (1999). *Trust: A sociological theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Transparency International Corruption Perceptions Index 1995–2022. <https://www.transparency.org/>
- Uslaner, M. E. (2005). The Moral Foundations of Trust. *Symposium “Trust in the Knowledge Society”*. McGill University. www.researchgate.net/publication/228191342_The_Moral_Foundation_of_Trust
- Martela, F., Greve, B., Rothstein, B., Saari, J. (2020). The Nordic Exceptionalism: What Explains Why the Nordic Countries are Constantly among the Happiest in the World. *World Happiness Report*. Sustainable Development Solutions Network.
- Žiliukaitė, R. (2006). Pasitikėjimas: nuo teorinių įžvalgų empirinės analizės link. *Kultūrologija*, 13, 205–253.

TRUST-BASED GOVERNANCE: DECONSTRUCTING THE SCANDINAVIAN REGIONAL MODEL

EGLĖ STONKĖ

Klaipėda University, Klaipėda Region Association (Lithuania)

Summary

The article analyses and examines the importance of trust as a complex, interdisciplinary, multi-dimensional, social concept, and its influence on the development of the nation-state and its society. The question is asked: *How is trust developed and how does it exist in the context of the state?* Two different assumptions are evaluated: 1) trust as a bottom-up approach (a set of societal values and cultural elements, with a direct expectation projected for the state); 2) trust as a top-down approach (as a position and attitudes formed by state institutions and the political dimension to determine the perception of public life in society of individual members of society and the state's development priorities).

The article analyses the scientific problem of defining trust, and analyses theoretically the importance and influence of trust on the evolution of the state. The article also focuses on the identification of the essential elements of trust that presuppose the primary assumptions and the development and application of a trust-based governance model. The most important aspects of trust in the state are distinguished, based on the example of the Scandinavian countries, and the possibilities are analysed for the localisation of a Nordic trust-based model of governance in other countries.

KEY WORDS: *trust-based governance, Nordic welfare model, social trust, social capital.*

JEL CODES: I38, H11, H75.

Gauta: 2023-04-10

Priimta: 2023-04-21

Pasirašyta spaudai: 2023-05-04